

NA OBRANU JANA Z JENŠTEJNA

Jaroslav V. Polc

Belgický benediktin P. Paul de Vooght, známý svými styky s Prahou v minulosti, uveřejnil v různých časopisech během posledního desetiletí řadu studií o husitské otázce. Všechny vyšly v roce 1960 ve dvou svazcích (34 a 35) v edici „Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique“ v Lovani. První, L'Hérésie de Jean Huss se týká postavy M. Jana Husa, druhá Hussiana obsahuje texty a studie týkající se téže doby. Ačkoli si jednotlivé kapitoly zaslouží více pozornosti, není možno se jimi zabývat — hlavně pro různorodost témat — najednou. Zde věnujeme pozornost pouze novému vydání latinského textu žaloby arcibiskupa Jana z Jenštejna na násilnosti krále Václava VI., podané roku 1393 v Perugii papeži Bonifáci IX., jež obsahuje mezi jiným i podrobný popis mučení a smrti Jana z Pomuku, dnes spíše známého pod jménem sv. Jan Nepomucký. Text žaloby, nazvané Acta in curia romana, uvádí vydavatel zvláštním článkem, který vyšel před lety nezávisle jinde, a je nazván Jean de Pomuk, který vzbudil značný zájem v zahraničních i odborných kruzích nezasvěcených do diskusí o historicitu postavy sv. Jana Nepomuckého a identitu s Janem z Pomuku. Svým obsahem vlastně mezi husitika nepatří. Správně v něm tvrdí autor, že Acta jsou jediným přímým pramenem ke sporu mezi arcibiskupem a králem. Již předem však poznamenává, že tragedii sv. Jana je v něm věnováno málo pozornosti: ostatních 38 článků, na něž se spis dělí, popisuje pouze většinou hmotné škody, jež arcibiskup a arcibiskupství od krále utrpěli. Z toho P. de Vooght dovozuje, že Jan z Jenštejna byl velkokapitalista tonoucí v bohatství, člověk nadmíru lakomý, úskočný a tvrdohlavý, bránil-li svá práva, pro něj že byly důležité pouze jeho groše a za ně byl ochoten dát se i do války s králem. Při potvrzení nově zvoleného opata kladrubského, jež zavedlo příčinu k výbuchu hněvu králova a posléze k smrti Jana z Pomuku, generálního vikáře, arcibiskup v právu nebyl: Václav IV. chtěl jen ze statků kláštera nadat nové biskupství a podarovat jím svého milce biskupa, a papež později s tímto plénem souhlasil, Jan z Jenštejna donucen v Římě proto k abdikaci (což neodpovídá pravdě), a jím potvrzený opat Olen se nikdy řízení kláštera neujal.

Čili Jenštejnův postoj, jak tvrdí autor, nehájil ani věc Boží, ani věc církve (str. 414). Naproti tomu přiznává, že nechápe, proč hned po smrti nařídil Jenštejnův nástupce Olbram ze Škvorce sepsání jeho životopisu, který ho líčí jako světce. A poněvadž se tento životopis liší od názorů autorových, neváhá jej nazvat insipide (str. 413), popis arcibiskupových ctností allegations fantaisistes (str. 417) a zázračné události tam vypsané má za ultime confirmation de la faiblesse de la Vita (str. 418). Sv. Jan Nepomucký, kanovník žijící z bohaté prebendy a generální vikář arcibiskupský, se stal obětním beránkem sporu o opatství kladrubské náhodou — une victime fortuite (str. 415) — česky řečeno, přišel k mučednictví jako slepý k houslím. Tím hůře, poněvadž Václav IV. ani neměl v úmyslu církvi škodit — pouze se náramně rozčilil (str. 413). A poněvadž první hovoří o zázracích po jeho smrti „fantastický“ životopisec Jenštejnův, není jim třeba přikládat velké víry (str. 419). Legenda po letech roste: za čtyřicet let ví Tomáš Ebendorfer z Hasselbachu, že byl zpovědníkem královny Žofie, nakonec došlo k pověsti o zpovědním tajemství a k dvojici Janů, z nichž prvního, umučeného prý roku 1383, papež Benedikt XIII.

V roce 1729 svatořečil. Žaloba Jenštejnova se našla teprve roku 1752 ve Vatikáně a zůstává jediným spolehlivým pramenem. Ostatní, píše P. de Vooght, je legenda, pokud nejsou po ruce doklady spolehlivější.

K novému vydání latinského textu žaloby Jenštejnovy třeba podotknout, že ho již bylo třeba, poněvadž dřívější vydání byla málo přístupná a nedostatečná. Bohužel však ani nová edice neuspokojuje: vydavatel k ní nepoužil všech dostupných rukopisů a spokojil se pouze se zápisem ve známém Vatikánském sborníku Jenštejnových spisů (codex Vaticanus Latinus 1122). Patrně proto, že není zvyklý na čtení rukopisů, vydaný text znehodnotil vlastními chybami, pomlčíme-li o tom, že zřejmě nedopatřením vynechává skupiny slov a celé věty. Místo *fomitem*, jak má kodex, čte *formitem*, místo *modis* čte *monitis*, místo *impune* čte *impure*, místo *infra* čte *inter*. Nejvýznamnější vadou vydání je však úplné opominutí zkráceného a definitivního textu téže žaloby, jenž následuje ve Vatikánském rukopise za původnějším P. de Vooghtem uveřejněným zněním: je to totiž konečná úprava tohoto důležitého dokladu tak, jak byla předložena papeži Bonifáci IX. O tom však ani v úvodu není zmínky.

Daleko povážlivější jsou však závěry vyslovené v úvodním článku, uveřejněném již předtím v *Revue d'histoire ecclésiastique* XLVIII, 1953, na stranách 777–795. Nelze očekávat, že by si autor ověřoval svá tvrzení z dokladů dosud nevydaných, je však nutno předpokládat, že se obeznámí aspoň s hlavními díly, která shrnují výsledky novějšího bádání, píše-li odborný článek, který vydává Lovaňská univerzita. P. de Vooght se však odvolává v poznámkách na díla vyšlá do roku 1921. Nezná-li práci Rudolfa Holinky: *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.* (Bratislava 1933), nebo studii Bohumíra Červinky *Příspěvky k životopisu Jana z Jenštejna* (Praha 1935) a studie Augustina Neumanna, jež jsou těžko dosažitelné, měl by přece — jako odborník v otázce husitské — být obeznámen aspoň se souborným dílem F. M. Bartoše *Čechy v době Husově* z roku 1947, dosud přístupným.

Odtud by byl poučen, že životopis arcibiskupa Jana z Jenštejna (psaný původně latinsky, a nikoli česky), proti jehož věrohodnosti se bezdůvodně ohrazuje, je vskutku spolehlivý historický pramen, jehož autorem byl sám duchovní rádce a důvěrník arcibiskupův augustiniánský převor roudnický Petr Klarifikátor (str. 147), jehož další spisy jsou také zachovány. Jistě by byl došel k témuž úsudku, že Jenštejn byl svědomitým, ne-li svatým biskupem, nezávisle na životopisci, kdyby si byl přečetl jeho díla, jichž část uveřejnil Jan Sedlák v svém díle *Mistr Jan Hus*, jež s oblibou cituje jinde. Konečně souhlasně o tom svědčí i sbírka Jenštejnových dopisů vydaná kdysi J. Loserthem, jež také není autorovi neznáma. Při čtení statí, v nichž arcibiskup ostře odsuzuje hrabivost a lakomství a jiné hříchy zesvětlého kléru, by jistě nedošel k závěru, že činil právě to, proti čemu tak ostře bojoval. Jako znalci života Jana Husa jsou mu však jistě známy i výroky mistrovy, který Jana z Jenštejna nazývá, kdykoli o něm mluví, „svaté paměti kněz Jan, arcibiskup“ a latinsky užívá ještě silnějšího přívlastku „*divae memoriae*“.

Již F. M. Bartoš dokázal, že boj Jenštejnův s králem nebyl, jak se domnívá P. de Vooght, triviálním sporem o pár grošů, nýbrž skutečným zápasem o svobodu církve v Čechách, jejíž reformě násilné zásahy královny do pravomoci arcibiskupovy bránily, zápasem, který se vlekl již přes třináct let. Nepochopil zřejmě, jak vyplývá z jeho závěru, situaci, za níž byla Jenštejnova žaloba sepsána a podána papeži. Z textu

samého vynikne beznadějnost situace. Skutečnost sama, že pražské arcibiskupství bylo zadluženo, jak dokázal již před lety J. Chaloupecký v úvodě k vydání účtů pokladníka pražského arcibiskupství v letech 1382-1383 (Historický archiv č. 37, Praha 1912), jež stoupala násilným zabíráním církevního majetku a válkou, již byl nucen s králem vést, osvětluje, proč musel Jan z Jenštejna věnovat tolik pozornosti finančním otázkám, chtěl-li přesvědčit papeže o nutnosti vysoké půjčky, již skutečně v Itálii uskutečnil a jež by nebyla nutná, kdyby autorovy domněnky byly správné.

Také příčiny smrti sv. Jana Nepomuckého — nebo Jana z Pomuka, jak jej s oblibou P. de Vooght nazývá jeho historickým jménem — jsou velmi zjednodušený snad vlivem liberálních historiků, jako byl O. Abel, autorem citovaný. Není divu, posuzuje-li kriticky novější studie Stejskalovy a Pekařovy, aniž se jimi blíže zabývá. Článek V. Koudelky, uveřejněný před časem v časopise „Nový Život“ 6/1954), č. 3, str. 38–41, který mu unikl docela, ukazuje, že mučednickou smrt světce, o jehož identitě nemůže být pochyb, není možno odbýt několika slovy.

Až dodnes postrádáme přímého současného svědectví o tom, že sv. Jan odmítl Václavu IV. vyjevit zpověď jeho manželky. Z tohoto mlčení však není možno dovozovat, že proto nemá tato příčina jeho smrti historický podklad, hovoří-li se o ní až později, a tím méně, že světec nebyl skutečným mučedníkem aspoň za práva církve, což jistě i autor doznává. A není-li dnes pochyb o historické spolehlivosti životopisce Jenštejnova, o němž se vyjadřuje skepticky, proč zamítat jeho zmínky o zázracích celé zemi známých, jimiž se po smrti zaskvěl umučený Jan z Pomuka, byl-li dobře informovaným současníkem? I kdyby tyto zázraky, jež blíže nepopisuje, byly „dětinské“ právě tak, jak se autoru zdají zázraky Jenštejnovy tamtéž vypsáné, hagiograf již zde zjišťuje první stopy skutečného kultu. V uvedeném článku poukázal V. Koudelka na obtíže, jež působí historikovi P. de Vooghtem znovu vydaná žaloba Jenštejnova — na vnitřní nesrovnalosti a náznaky nasvědčující tomu, že část pravdy a především přesné důvody žaloby Jenštejnovy proti králi Václavovi nám dosud unikají. V každém případě je řešení P. de Vooghta nejen zastaralé, nýbrž i povrchní a nepřesné, a třeba jen litovat, že belgický historik píšící francouzsky a rozumějící česky, nevyužil výsledků novější české historické vědy, jež dospěla v tomto bádání nejdále.

Byl by se uvaroval mnohých omylů a jeho práce se mohla stát spolehlivým východiskem badatelům, kterým zůstávají právě pro neznalost češtiny nepřístupné.

Se znamením kříže (sborník), Křesťanská akademie, Řím 1967, 167–170